

*Anna Szewczenko**

JAKOŚĆ ŚRODOWISKA MIESZKALNEGO OSÓB STARSZYCH W ŚLĄSKICH PRZEDWOJENNYCH ZESPOŁACH MIESZKANIOWYCH

Streszczenie. Artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na trudną sytuację życiową osób starszych – mieszkańców przedwojennych śląskich zespołów zabudowy mieszkaniowej. Prezentuje obraz warunków życia w środowisku mieszkaniowym oraz stawia pytania o podstawowe możliwości i metody ich poprawy. Struktura własnościowa tych zespołów, niedoinwestowanie techniczne i infrastrukturalne, a także sytuacja społeczno-ekonomiczna mieszkańców generuje ryzyko ich dalszej marginalizacji, szczególnie najstarszej grupy mieszkańców. Analiza zjawiska została oparta na badaniach prowadzonych w latach 2005–2007 w wybranych zespołach przedwojennej zabudowy mieszkaniowej. Przyjęte kryteria oceny odwołują się do badań zdrowotnej jakości środowiska mieszkaniowego prowadzonych w ramach programów badawczych Światowej Organizacji Zdrowia.

Słowa kluczowe: środowisko mieszkaniowe, osoby starsze, zdrowie, jakość życia.

1. Wprowadzenie

Obszary śląskich przedwojennych zespołów mieszkaniowych są środowiskiem mieszkaniowym o szczególnych cechach. Zły stan techniczny budynków, wymagających działań modernizacyjnych oraz niedoinwestowanie najbliższego otoczenia budynków nadaje tym obszarom znamiona rozpadu porządku społecznego i przestrzeni niczyjej. Szczególnie naznaczona jest zabudowa patronacka (zakładowa) administrowana przez zakłady przemysłowe lub przejęta przez lokalne samorządy. Traktowana jest ona jako zabudowa substandardowa, zamieszkiwana przez grupy społeczne o słabej wydolności ekonomicznej, dotkniętej problemami bezrobocia lub upadku norm społecznych. Jednocześnie obszary te są często enklawami zamieszkiwanymi przez spore grupy osób starszych w wieku 50 lat i więcej. Tendencja ta jest utrwalonym zjawiskiem, stwarzając zagrożenie powstawania obszarów wykluczonych, a mieszkańców skazując na marginalizację [Frąckiewicz 2003]. Tłem do wspomnianej tendencji są prognozy demograficzne, wg których 28,3% ludności zamieszkującej w miastach województwa śląskiego w 2035 r. będzie w wieku poprodukcyjnym [Waligórska i in.

*Politechnika Śląska w Gliwicach.

2009]. Plasuje to województwo śląskie wśród najstarszych demograficznie województw. W świetle powyższych faktów istotną kwestią jest diagnoza jakości środowiska mieszkaniowego w mikroskali, w obszarach, gdzie udział starszej ludności jest wysoki. Istotne jest zatem objęcie szczegółowymi badaniami przedwojennej zabudowy, co może wspomóc łagodzenie skutków wielu napięć wynikających ze starzenia się społeczeństwa. Z badań wynika bowiem, że starsi mieszkańcy mimo pogarszającej się samodzielności niechętnie opuszczają własne środowisko mieszkaniowe [Frąckiewicz 2003].

Przyjęte w przeprowadzonych w pracy doktorskiej badaniach [Szewczenko 2007] kryteria oceny środowiska mieszkaniowego odwołują się do badań inicjowanych przez Światową Organizację Zdrowia [por. *Review of evidence on housing and health*, 2004]. Proponowane spojrzenie na jakość życia osób starszych w starych dzielnicach mieszkaniowych pod kątem optymalnych warunków zdrowotnych umożliwia holistyczne spojrzenie na jakość życia. Zdrowie traktowane jest bowiem jako stan pełnego, fizycznego, psychicznego i społecznego dobrego samopoczucia. Kryteria takiej oceny służą zarówno wskazaniu zadań priorytetowych w zakresie fizycznych atrybutów środowiska mieszkaniowego jak i zapewnienia potrzeb psychospołecznych mieszkańców. Umożliwia to bowiem uwzględnienie oddziaływania na mieszkańców:

- czynników fizycznych kształtujących mikrośrodowisko pomieszczeń budynków,
- czynników kulturowych i uwarunkowań psychospołecznych uwydatniających się w otoczeniu budynków i przestrzeniach wspólnych.

Przeprowadzone badania były metodą określenia najpilniejszych działań w zakresie modernizacji. Potwierdziły, że ważną grupą społeczną wśród mieszkańców przedwojennej zabudowy są osoby starsze.

Wymieniane w literaturze czynniki środowiskowe pogłębiające uzależnienie funkcjonalne osób starszych to [Bartoszek 2011]:

- nieodpowiednie warunki mieszkaniowe,
- bariery urbanistyczno-architektoniczne,
- brak odpowiedniego sprzętu rehabilitacyjnego,
- brak dostępu do podstawowych urządzeń usprawniających wykonywanie codziennych czynności.

Przeprowadzone badania były źródłem informacji o fizycznych ramach egzystencjalnych osób starszych [por. Zrałek 2003]:

- w skali mieszkania: wielkość mieszkań, położenie na kondygnacji, stan techniczny mieszkania i budynku, podstawowe instalacje,
- w skali otoczenia budynku: zagospodarowanie przestrzeni, tereny zieleni – możliwość terapii zajęciowej.

2. Przyjęta metoda badawcza

Do badań wytypowano zespoły zabudowy pod kątem wykształconych układów przestrzennych zabudowy:

- zabudowa kwartałowa (zwarta zabudowa kwartałów śródmiejskich w Katowicach, Bytomiu i Tarnowskich Górach – jako tło porównawcze procesów zachodzących w zabudowie patronackiej),
- zabudowa kwartału otwartego (zabudowa w Katowicach Załężu),
- zabudowa w układzie podłużnym (zabudowa kolonii Agnieszki w Katowicach oraz kolonii Borsig w Zabrzu Biskupicach).

Przy podobieństwie cech technicznych zabudowy istotna stała się analiza otoczenia budynków i wykształconych wnętrz urbanistycznych będących jednocześnie formą wnętrz społecznych, sprzyjających identyfikacji terytorialnej i społecznej.

W badaniach wykorzystano następujące metody gromadzenia danych:

- badania kwestionariuszowe – wywiady zrealizowane z mieszkańcami,
- analizy układu przestrzennego i wielkości mieszkań oraz przestrzeni wspólnych w budynku i jego otoczeniu,
- dokumentacja fotograficzna (jakościowe badanie społecznych form zagospodarowania otoczenia budynków).

Tabela 1. Zestawienie podstawowych danych charakteryzujących wybrane do badań obszary przedwojennej zabudowy mieszkaniowej śląskich miast. Wg [Szewczenko 2007]

Charakterystyka badanej zabudowy	Powierzchnia badanego obszaru, m ²	Liczba budynków / liczba mieszkań	Średnia pow. mieszkań	Średnia liczba osób w mieszkaniu	Charakter dzielnicy	Wielkość próby / liczba uzyskanych ankiet
1	2	3	4	5	6	7
kamienice mieszkalne						
Tarnowskie Góry	2700,0	12 / -	74 m ²	3,19	handlowo-mieszkaniowa, towarzyszące usługi administracji, oświaty, kultury	40 / 36
Bytom	2750,0	11 / -				
Katowice	8100,0	9 / 97				
kamienice mieszkalne, 3- i 4-kondygnacyjne						
zabudowa patronacka						
Katowice Dąb, zespół przy ul. Agnieszki zabudowa patronacka 3-kondygnacyjna	8650,0	6 / 70	37,7 m ²	2,35	mieszkaniowa, towarzyszące usługi handlu, kultury (sąsiedztwo Wojewódzkiego Parku Kultury)	20 / 20

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7
Zabrze Biskupice, kolonia Borsig zabudowa patrolacka 3-kondygnacyjna	25050,0	59 / 580	62 m ²	3,33	mieszkaniowa, lokalnie punkty handlowe, usługi oświaty,	40 / 27
Katowice Załęże kwartał zabudowy patrolackiej 3-kondygnacyjnej – tzw. familoki	11970,0	6 / 96	42,5 m ²	3,55	mieszkaniowa, punkty handlowe, usługi oświaty, dzielnica od południa ograniczona terenami kolejowymi, sąsiadujące tereny przemysłowe	40 / 31
Łącznie liczba ankiet						114

Badania wybranych zespołów zabudowy przeprowadzono w następującym zakresie:

a) analiza stanu istniejącego dla wybranych lokalizacji w zakresie środowiska fizycznego – charakterystyka architektoniczna i urbanistyczna przeprowadzona w skali mieszkania oraz budynku i jego najbliższego otoczenia. Na podstawie dostępnych dokumentacji technicznych, danych zebranych podczas badań *in situ* i badań kwestionariuszowych oraz na podstawie fotodokumentacji,

b) analiza środowiska społecznego – przeprowadzona na podstawie badań ankietowych.

Przyjęte kryteria oceny na podstawie badań literaturowych oraz w analogii do metody badawczej zastosowanej w programie badawczym LARES [por. *Review of evidence on housing and health*, 2004] stały się miernikami poziomu zdrowia publicznego. Kryteria oceny obejmowały następujące zagadnienia:

a) środowisko fizyczne:

– w skali mieszkania: cechy funkcjonalno-techniczne (m.in. dostępność własnego WC i łazienki, standardy powierzchniowe mieszkań), wybrane wyznaczniki cech mikroklimatu pomieszczeń (m.in. pleśń i zawilgocenia, system grzewczy i wentylacyjny),

– w skali budynku i jego otoczenia: układ przestrzenny budynku dla określenia komfortu zamieszkiwania w określonej wielkości grupie sąsiedzkiej, zagospodarowanie otoczenia jako wyznacznika ładu społecznego (m.in. elementy kontroli przestrzeni społecznych – dewastacje, przejawy troski, miejsca spotkań grup sąsiedzkich), struktura użytkowania przestrzeni,

b) uwarunkowania społeczne: poczucie bezpieczeństwa, aktywność na rzecz miejsca zamieszkania, ocena miejsca zamieszkania.

Badania ankietowe miały na celu określenie jakości warunków mieszkaniowych i standard mieszkań oraz stopień zadowolenia mieszkańców z warunków mieszkaniowych i stosunek do miejsca zamieszkania. Podstawową jednostką próby było pojedyncze gospodarstwo domowe. Do badań wytypowano mieszkańców w wieku od 20 lat wzwyż. Do opracowania wyników badań wykorzystano narzędzia statystyki opisowej, porządkując uzyskane dane i przedstawiając je w postaci tabel surowych.

3. Mieszkańcy – charakterystyka społeczno-demograficzna badanych zespołów mieszkaniowych

Charakterystyka struktury wiekowej mieszkańców zabudowy patronackiej wskazuje, że licznie reprezentowaną grupą byli mieszkańcy w wieku 40–59 lat oraz w wieku 60 i więcej lat. Wyraźnie starzejącą się społecznością byli mieszkańcy kolonii Agnieszki – zabudowy o najgorszym standardzie i o najgorszej lokalizacji względem infrastruktury miejskiej. Największą heterogenicznością cechowała się struktura wieku w kwartałach śródmiejskich (liczniejszy udział osób młodszych, rodzin z dziećmi – tabela 2).

Tabela 2. Struktura wieku mieszkańców w badanych zespołach przedwojennej zabudowy mieszkaniowej śląskich miast. Wg badań własnych [Szweczenko 2007]

Lokalizacja	Procent mieszkańców badanych mieszkań w poszczególnych grupach wiekowych [%]			
	0–19 lat	20–39 lat	40–59 lat	60 i więcej lat
Kamienice miejskie	19	39	23	19
Katowice, kolonia Agnieszki	15	21	51	13
Zabrze, kolonia Borsig	30	22	32	16
Katowice Załęże	33	24	30	13

Wszystkie badane zespoły zabudowy patronackiej to obszary koncentracji osób o podobnym poziomie wykształcenia, głównie podstawowym lub zawodowym (tabela 3). Najczęściej były to osoby zamieszkujące w danej lokalizacji 20 i więcej lat, często jako byli pracownicy zakładu przemysłowego. Charakterystyka grup mieszkańców zabudowy patronackiej pod kątem wielkości gospodarstw domowych wskazuje, że przeważają tu osoby samotne w starszym wieku lub starsze nierozwójowe małżeństwa (55% w kolonii Agnieszki, oraz

57% w kwartale w Katowicach Załężu). Wysokość dochodów przeznaczona na koszty mieszkania nie przekracza połowy w 69% wszystkich badanych gospodarstw. Wśród gospodarstw prowadzonych przez osoby powyżej 60 roku życia wskazanie to dotyczy 66,2%.

Tabela 3. Struktura wykształcenia ankietowanych mieszkańców wybranych przedwojennych zespołów zabudowy mieszkaniowej śląskich miast. Wg badań własnych [Szewczenko 2007]

Poziom wykształcenia	Procent respondentów w poszczególnych lokalizacjach [%]				
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	wyższe
Kamienice miejskie	13,5	18,9	21,6	10,8	35,2
Katowice, kolonia Agnieszki	15	30	50	5	–
Zabrze, kolonia Borsig	22,2	22,2	18,6	14,8	22,2
Katowice Załęże	32,2	32,2	22,6	3,2	9,8

4. Ocena warunków mieszkaniowych i opinie mieszkańców

Środowisko fizyczne w skali mieszkań przeanalizowane zostało pod kątem układu funkcjonalnego i elementów wyposażenia oraz wybranych wyznaczników cech mikroklimatu pomieszczeń. Badania wybranych zespołów zabudowy wykazały, że ich niedoinwestowanie osiąga obecnie poziom, w którym potrzeby sięgają kwestii podstawowych jak zapewnienie niezależnych WC i łazienek, brak prawidłowej wentylacji czy wykorzystywanie przestarzałych systemów grzewczych (piece węglowe w pomieszczeniach).

Respondenci wskazali na następujące braki i potrzeby w obrębie mieszkań:

a) niski standard i niedostateczne wyposażenie budynków w infrastrukturę:

- 66% mieszkań ogrzewanych kaflowymi piecami węglowymi,
- 36,5% mieszkań bez centralnej ciepłej wody,
- 27,8% mieszkań pozbawiona własnej łazienki i WC,
- niewielkie powierzchnie mieszkań w przypadku zabudowy patronackiej – średnio 40 – 50 m² przy typowym dla tej zabudowy układzie pomieszczeń: wejście od kuchni połączonej w układzie amfiladowym z dwoma pokojami (rys. 1 i 2); brak przedpokoju.

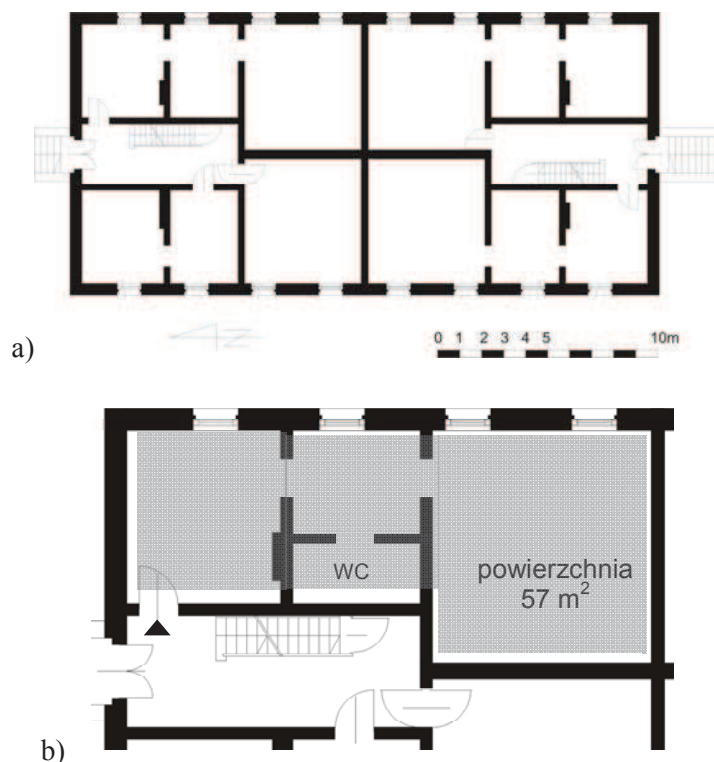
b) złe warunki higrotermiczne:

- w 47,8% mieszkań brak wentylacji grawitacyjnej,
- 41% mieszkań z efektem niedogrzaną spowodowanym niewydolnością ogrzewania i niskimi parametrami termoizolacyjnymi ścian,
- 33% mieszkań z zawilgoczeniami i pleśniami.

Kategorie najczęściej wymienianych wad:

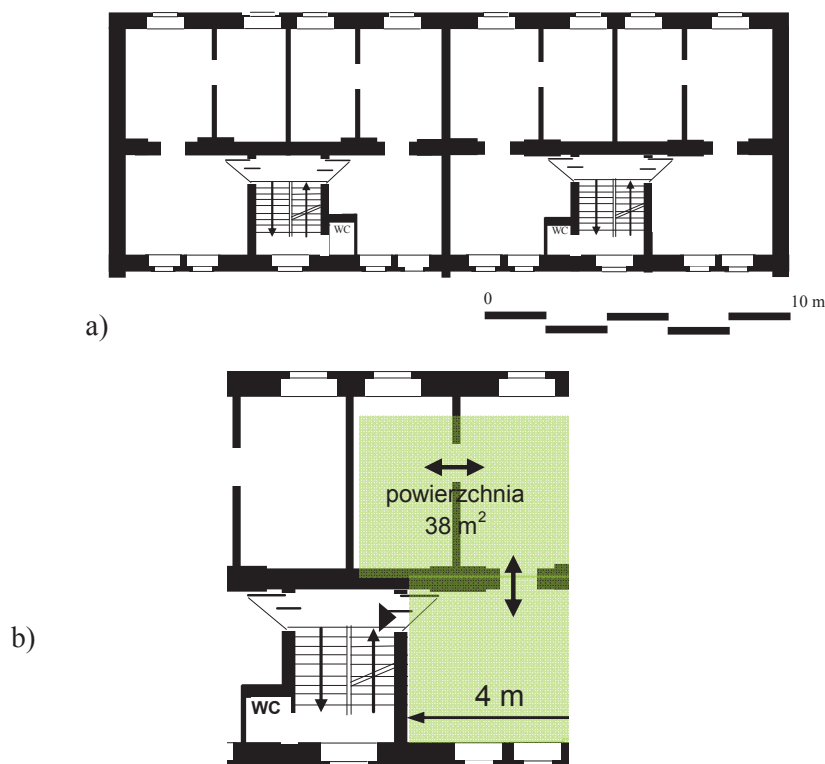
- zimne (16,5% ankietowanych),
- zawilgocone (14,8% ankietowanych).

W grupie osób powyżej 60 roku życia wyraźnie częstsze są odpowiedzi, że ich mieszkanie nie posiada istotnych wad, jak również, że przyzwyczajenie jest najistotniejszym motywem dalszego zamieszkiwania w dotychczasowym miejscu. W ocenie warunków mieszkaniowych pod kątem mikroklimatu mieszkań respondenci wskazywali głównie na nieszczelność okien (45,2%), brak izolacji ścian zewnętrznych (40%) oraz na wysokie koszty ogrzewania (29,6%). Przytoczyć tu należy fakt, iż 66% badanych mieszkań wyposażonych jest w piece węglowe (kaflowe), co ogranicza możliwość płynnej regulacji wydajności ogrzewania oraz powoduje uciążliwość w obsłudze w przypadku osób starszych. Wadą mieszkań jest także brak odpowiedniej wentylacji. Ponadto brak kanałów wentylacyjnych, pokojowe piece węglowe a także powstający na skutek zawilgoceń i pleśni bioaerozol pogarsza znacząco mikroklimat mieszkań.

Rys. 1. a) Rzut powtarzalnej kondygnacji budynku mieszkalnego w kolonii Borsig, Zabrze Biskupice (rok powstania 1868-1878 r.), b) rzut przykładowego mieszkania z wydzieloną przez mieszkańców łazienką. Wg badań własnych [Szewczenko 2007]

Zgromadzone dane dowodzą niedoinwestowania badanych zasobów mieszkaniowych. Natomiast warto zwrócić uwagę na opinie najstarszych mieszkańców o własnych mieszkaniach: czytelną regułą była wysoka ocena warunków mieszkaniowych ankietowanych w tej właśnie grupie wiekowej. Była to jednocześnie grupa osób zamieszkujących w większości przez czas dłuższy niż 20 lat. Tak wysoka ocena wskazuje nie tylko na czynnik przyzwyczajenia, który odgrywał istotną rolę w akceptacji warunków mieszkaniowych. Drugim istotnym podłożem akceptacji warunków mieszkaniowych była z pewnością świadomość braku możliwości (także warunków materialnych) do zmiany miejsca zamieszkania.

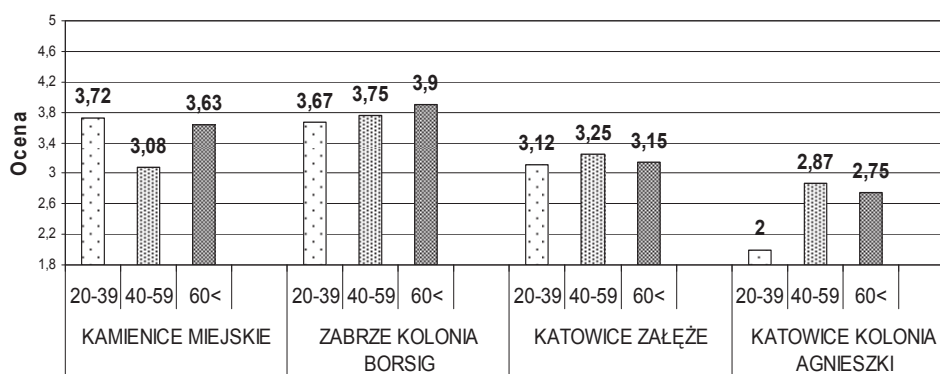

Rys.2. a) Rzut powtarzalnej kondygnacji budynku mieszkalnego w kolonii Agnieszki, Katowice Dąb (rok powstania 1910 r.) b) rzut typowego dwupokojowego mieszkania w kolonii z WC wspólnym dla dwóch mieszkań dostępnym na półpiętrze.
Wg badań własnych [Szewczenko 2007]

W ogólnej ocenie stanu mieszkań 19,1% badanych nie wskazała żadnych wad. Tego typu wskazań najwięcej było w grupie osób w wieku 60 lat i więcej (Rys. 3). W ogólnej ocenie warunków mieszkaniowych najwyższą uplasowała się zabrzańska kolonia Borsig.

Liczna grupa osób w najstarszych grupach wiekowych zamieszkiwała badane zespoły od urodzenia. Zaobserwowano jednocześnie związek między długością okresu zamieszkiwania a oceną miejsca zamieszkania. Jest to związane z przyzwyczajeniem do warunków życiowych i wrastaniem cech otoczenia na trwałe w obraz miejsca zamieszkania. Wśród zasadniczych motywów decydujących o wyborze miejsca zamieszkania najczęściej wskazywano na:

- przyzwyczajenie (57,4%),
- brak warunków (także materialnych) do zmiany miejsca zamieszkania (31,3%),
- zamieszkiwanie od pokoleń (27,8%).

Rys. 3. Ogólna ocena warunków mieszkaniowych dokonana przez mieszkańców w badanych lokalizacjach względem poszczególnych grup-wiekowych ankietowanych; przyjęta skala ocen: 1 – złe warunki mieszkaniowe, 5 – bardzo dobre warunki mieszkaniowe.

Wg [Szewczenko 2007]

W badaniach skoncentrowano się także na jakości wspólnego użytkowania otoczenia budynków jako mierniku funkcjonowania sąsiedzkich wspólnot. Otoczenie budynków w przypadku zabudowy patronackiej nosi najczęściej wiele znamion braku ładu społecznego, braku obejmowania w posiadanie przyległego terenu. Dewastacje, graffiti i inne akty wandalizmu towarzyszą nie tylko niekontrolowanym przestrzeniom, ale także głównym wejściom do budynków. Układ zabudowy stwarza warunki do wykształcenia przestrzeni półprywatnych służących mieszkańcom, jednak brak jest czytelnych granic, brak mechanizmów które

wspomogły by objęcie terenu przyległego w posiadanie przez mieszkańców. Nakłada się na to także utrwalony od lat mechanizm przerzucania odpowiedzialności na administrację budynków.

Il. 1. Akty wandalizmu i dewastacji w najbliższym otoczeniu budynków, kwartał zabudowy patro-nackiej w Katowicach Załężu (fot. A. Szewczenko)

Z punktu widzenia osób starszych istotnymi kwestiami określającymi jakość najbliższego otoczenia budynku są:

- estetyka otoczenia, elementy zieleni postrzegane z okien mieszkań,
- możliwość odpoczynku na świeżym powietrzu w bezpośrednim otoczeniu budynku z szansą uczestniczenia (aktywnego lub biernego) w życiu społeczności sąsiedzkiej,
- możliwość terapii zajęciowej: pielęgnacja zieleni, drobne prace porządkowe,
- poczucie bezpieczeństwa.

Ogółem 49,6% respondentów wskazała na współodpowiedzialność mieszkańców za stan wspólnych przestrzeni. Najniższy poziom troski o wspólne przestrzenie zaobserwowano w kolonii Agnieszki. Było to najbardziej zdewastowane otoczenie (nawet w obrębie placów zabaw) – zarówno pod kątem aktywnych postaw jak i wskazaniu na współodpowiedzialność. Jednocześnie była to grupa mieszkańców, która w najmniejszym stopniu deklarowała brak jakichkolwiek miejsc spotkań sąsiedzkich – nie odczuwając ich potrzeby. Najbardziej aktywną grupą byli mieszkańcy kolonii Borsig, gdzie struktura społeczna nie podlegała

od lat większym zmianom, a lokalne tradycje są żywe. Mimo niedoinwestowania w kolonii czytelne są przejawy zawłaszczania otoczenia budynków w postaci przydomowych ogródków, proste formy kompozycji roślinnych, ławeczki przed wejściem do budynków. Zaobserwowano także fakt użytkowania wspólnych przestrzeni przez grupy sąsiedzkie w obszarach wejść do budynku, na chodnikach (il. 2). Grupa 77% wśród badanych w kolonii Borsig wskazała, że mieszkańcy są współodpowiedzialni za stan otoczenia budynków. Mieszkańcy w wieku 60 lat i więcej wykazywali tutaj aktywność w zakresie prac porządkowych w budynku i jego otoczeniu, urządzenia placu zabaw oraz zwracali uwagę innym na nienormatywne zachowania.

Il. 2. Kolonia Borsig, Zabrze Biskupice – obraz przestrzeni przydomowych
(fot. A. Szewczenko)

Jednocześnie grupa najstarszych mieszkańców w kolonii Borsig wysoko oceniła poziom bezpieczeństwa w kolonii – ok. 78% mieszkańców wskazało, że czują się raczej bezpiecznie w miejscu zamieszkania. Tylko 25% respondentów w wieku 60 lat i więcej wyraźnie wskazało na incydenty chuligańskie lub inne wybryki w kolonii.

Skutki wandalizmu jako bezpośredniego przejawu utraty kontroli nad otoczeniem obserwuje 43,5% wszystkich respondentów – najliczniej w Katowicach Załężu, gdzie miała miejsce duża migracja społeczna – zasiedlanie mieszkań komunalnych przez osoby z marginesu społecznego. Równocześnie w ocenie poczucia bezpieczeństwa większość ankietowanych mieszkańców nie wskazuje w najbliższym otoczeniu źródeł poczucia zagrożenia – ogółem 70% respondentów w wieku 60 lat i więcej udzieliło takiej odpowiedzi.

Mimo niedoinwestowania, i-niskiego standardu budynków i otoczenia grupy starszych mieszkańców dokonują w większości wyboru dalszego zamieszkiwania w dotychczasowym miejscu. Średnia ocena miejsca zamieszkania dokonana przez osoby starsze wynosi 4,1 (w skali od 1 do 5 punktów). Częściowo wynika to ze świadomości braku wyboru lub możliwości zmiany warunków życiowych. Oczekiwania wobec miejsca zamieszkania uwarunkowane są czynnikami kulturowymi, wynikającymi z określonego statusu społeczno-ekonomicznego.

5. Podsumowanie

Przyjęcie aspektu zdrowotnego w zakresie zdrowia fizycznego i psychospołecznego jako podstawowego kryterium oceny jakości środowiska mieszkaniowego stwarza szansę na możliwie pełny obraz potrzeb i niezbędnych działań naprawczych. W kontekście obserwowanych tendencji przestrzenno-demograficznych (zasiedlanie starych zasobów mieszkaniowych) podjęcie badań w skali mikrośrodowiska mieszkalnego osób starszych umożliwia wskazanie kierunków działań modernizacyjnych zgodnych z koncepcją jak najdłuższego utrzymania osób starszych w miejscu zamieszkania.

Choć dostosowanie się starszych mieszkańców do niedostatków i mankamentów starego budownictwa jest znaczne, można to jednak interpretować jako przejaw bezradności wobec warunków życiowych. Nie należy lekceważyć ich potrzeb w zakresie środowiska fizycznego. Potrzeby te dotyczą kwestii podstawowych jak np. złego stanu technicznego, braku odpowiedniej infrastruktury (współczesnych systemów grzewczych, braku ciepłej wody użytkowej, braku niezależnej łazienki i WC). Problemy stwarza także efekt niedogrzanego pomieszczenia, często na skutek niskich wartości termoizolacyjnych przegród, a także

asymetrii rozkładu temperatur w związku z wykorzystywaniem pieców kaflowych w pomieszczeniach. Priorytety w działaniach modernizacyjnych to poprawa stanu technicznego i wyposażenie mieszkań wraz z dbałością o ich prawidłową wentylację w celu uzyskania dobrej jakości mikroklimatu pomieszczeń.

Poprawa jakości otoczenia budynków związana jest z potrzebą uzyskania ładu społecznego oraz z jakością więzi społecznych. Dotykamy tu bowiem psychospołecznego wymiaru zdrowia – potrzeby funkcjonowania jednostki w strukturze społecznej. Wśród najistotniejszych zadań związanych z poprawą otoczenia budynków i działań służących poprawie bezpieczeństwa jest stworzenie sąsiedzkiego charakteru przestrzeni wspólnie użytkowanych. Aspekt kulturowy decyduje o tym, że punkty węzłowe przestrzeni społecznej koncentrują się głównie wokół wejść do budynków. Obecnie mają one charakter spontanicznie odnajdywanych miejsc spotkań, nie posiadają wyodrębnionych granic, nie są też kontrolowane. Korzystnym rozwiązaniem może być kształtowanie przestrzeni społecznej w oparciu o formę wnętrza urbanistycznego – wykorzystującego układ zabudowy oraz skalę zabudowy. Istniejące struktury zabudowy pozwalają na utrzymanie niewielkich (ok. 12–30 rodzin) grup społecznych, co wspomaga wzmacnianie więzi sąsiedzkich i tym samym pomoc i wrażliwość społeczną. Pozwala to także na przypisanie podwórza określonej i stosunkowo niewielkiej grupie sąsiedzkiej, może także ułatwić proces integracji grupy sąsiedzkiej z ściśle wyodrębnioną przestrzenią. Wprowadzony program powinien odpowiadać potrzebom grup sąsiedzkich – np. miejsca odpoczynku dla osób starszych, wraz z niewielkimi nieprzystawnymi stolikami, animujące kontakty sąsiedzkie czy place zabaw dla dzieci.

Odrębnym problemem pogarszającym komfort zamieszkiwania są akty wandalizmu i dewastacji lub inne naruszenia porządku publicznego. Nie wpływają one znacząco na ocenę bezpieczeństwa, niemniej brak reakcji na te incydenty stygmatyzuje obszary przedwojennej zabudowy. Powoduje to minimalizację oczekiwań wobec warunków egzystencji, co może skutkować poczuciem bezradności i zwiększać narażenie na zachowania przestępcze i wandalizm, może stać się przyczynkiem do wykluczenia społecznego starszych mieszkańców.

Przeprowadzone badania dowiodły dużego przywiązania do miejsca zamieszkania wśród starszych mieszkańców, stąd działania na rzecz poprawy jakości środowiska mieszkaniowego powinny zapobiegać marginalizacji mieszkańców i wykluczeniu przestrzennemu. Starsze pokolenie jest bowiem wartością tych zespołów i jednym z głównych adresatów działań rewitalizacyjnych.

Literatura

- Bartoszek A. 2011: Kapitał społeczno-kulturowy seniorów jako czynnik jakości życia w środowisku opiekuńczym. [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Śl., z. 50 Architektura, Gliwice, 198 s.

- Frąckiewicz L. 2002: Społeczne i ekonomiczne konsekwencje procesu starzenia się ludności”. [w:] Polska a Europa: procesy demograficzne u progu XXI wieku : proces starzenia się ludności Polski i jego społeczne konsekwencje, praca zbiorowa, pod red. L. Frąckiewicz; Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej. T. 2a. „Śląsk”, Katowice, 164 s.
- Housing and Health In Europe. Report on WHO Symposium, Bonn 2001.* WHO Regional Office for Europe, Kopenhaga, 45 s.
- Integrated approaches to housing and Health, Report on a WHO Meeting, 2000.* Regional Office for Europe. WHO, Kopenhaga, 56 s.
- Review of evidence on housing and health, 2004.* Fourth Ministerial Conference on Environment and Health, Budapest, 52 s.
- Szewczenko A. 2007: Modernizacja starej zabudowy mieszkaniowej w aspekcie zdrowia jej mieszkańców. Praca doktorska, Gliwice, 150 s.
- Waligórska M., Burstman A., Kostrzewa Z., Rutkowska L., 2009: Prognoza ludności na lata 2008 – 2035. GUS, Warszawa, dostęp 03.2012 r. <http://www.stat.gov.pl/gus/>, 328 s.
- Zrałek M. 2002: Środowisko mieszkaniowe ludzi starych. [w:] Polska a Europa: procesy demograficzne u progu XXI wieku : proces starzenia się ludności Polski i jego społeczne konsekwencje : praca zbiorowa / pod red. Lucyny Frąckiewicz; Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej. T. 2a. „Śląsk”, Katowice, 164 s.

Anna Szewczenko

ENVIRONMENTAL QUALITY OF RESIDENTIAL ELDERLY IN ŚLĄSKICH PRE-WAR PERFORMERS RESIDENTIAL

Abstract

The purpose of this article is to focus attention on difficult life situation of the elderly – inhabitants in pre-war housing settlements. The author presents the diagnosis of living conditions of the elderly in housing environment and, moreover, raises the question of elementary possibilities of improvement methods. There is a heavyweight risk of marginalization the elderly inhabitants generated by the proprietary structure of this housing estates, no maintenance and lack of investments, and, moreover, because of the socio-economic situation of the inhabitants. The analysis of these situation was based on researches in 2005–2007 in selected pre-war housing estates. The chosen criteria were based on the other criteria used for research studies of health quality of housing environment, conducted by World Health Organization.

Key words: housing environment, the elderly, health, life quality